

37(082)

П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск LXVII

54

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовується необхідність формування професійної мотивації як важливої складової фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; визначаються шляхи формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів; аналізуються чинники, які впливають на формування професійної мотивації фахівців у галузі початкової освіти.

Ключові слова: мотивація, професійна мотивація, мотиваційна сфера, фахова підготовка, професійне становлення, професійна діяльність.

Важливим завданням сучасної вищої школи є підвищення ефективності навчання й оптимізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Якість професійної підготовки майбутніх фахівців в галузі початкової освіти залежить від того, наскільки ефективно відбувається процес формування ключових компетентностей, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності, чи є у студентів потреба у фахових знаннях, наскільки вони усвідомлюють необхідність відповідних навичок для професійної досконалості. Навчання у ВНЗ – це не лише засвоєння знань, а й підготовка до майбутньої професійної діяльності, тому продуктивність навчання в значній мірі залежить від сформованості професійних мотивів.

У теорії професійної діяльності мотивація є стрижневим, системоутворювальним компонентом, визначальним конструктом у виборі професії, ступені реалізації в ній, можливості прояву й вдосконалення педагогічної майстерності. Професійна мотивація є важливою складовою фахової підготовки майбутнього фахівця в галузі початкової освіти. Інтерес до професії вчителя початкових класів та її опанування є одними з найважливіших чинників успішного навчання студентів педагогічних факультетів, їхнього професійного самовдосконалення та саморозвитку.

Потреба суспільства у конкурентоспроможних фахівцях вимагає від майбутніх учителів початкових класів високого рівня розвитку професійно важливих якостей, креативних здібностей, професіоналізму і позитивної мотивації професійної діяльності, так як перший учитель реалізує всебічне формування і розвиток особистості дитини, закладає основи вміння вчитися і одночасно служить еталоном і прикладом для дітей.

Аналіз педагогічної теорії та практики показав, що ведеться активний пошук шляхів підвищення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Учені (В. Апельт, А. Бодалев, А. Вербицький, Р. Гуревич, Є. Ільїн, Л. Кандилович, В. Кикоть, О. Леонтьєв, А. Маркова, Н. Нестерова, А. Печников, М. Сметанський, В. Шахов та ін.) підкреслюють, що успішність навчальної діяльності в значній мірі залежить від сформованості у студентів професійної мотивації. Вивченням сутності і структури професійної мотивації, її впливу на успішність навчальної діяльності студента займалися Г. Бабушкін, В. Безрукова, Ю. Богомолова, Ю. Вавилов, С. Єрохін, О. Кальчук, А. Маркова, Ю. Нікітін, І. Нікітіна, Л. Пенкрат, А. Поляков, Ю. Семенов, Л. Семушина, Л. Столяренко, Е. Чугунова, П. Шавир та ін.

Особливості формування професійної мотивації студентів різного профілю досліджували М. Боришевський, М. Дьяченко, С. Занюк, Є. Ільїн, Л. Кандилович, Ю. Орлов, Є. Никіреєв, П. Просецький, В. Семиченко, Н. Токар, Н. Яковлева та ін. Питання формування професійної мотивації майбутніх педагогів вивчали М. Барковська, В. Гранатова, О. Зуброва, Е. Ісаєв, С. Кара, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Осін, В. Сластьонін, М. Сметанський та ін.

Підвищена увага дослідників до проблеми формування професійної мотивації майбутніх фахівців педагогічного профілю цілком зрозуміла, адже саме мотиваційний компонент навчання сприяє ефективній підготовці фахівця, здатного глибоко і критично

мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати і втілювати в практику школи нові ідеї та технології навчання і виховання.

Мета статті – обґрунтувати необхідність формування професійної мотивації майбутніх педагогів як важливої складової фахової підготовки у ВНЗ; визначити шляхи формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів; проаналізувати чинники, які впливають на формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи.

Формування особистості вчителя початкових класів є складним і багатограним процесом, успішність якого забезпечується, насамперед, ефективною організацією та плануванням навчальної діяльності, створенням зовнішніх і внутрішніх умов для інтенсивного прояву необхідних якостей. Навчання для майбутнього фахівця повинно набути особистісного життєвого сенсу, який виявлятиметься в спрямуванні його активності на розвиток професійних здібностей і можливостей, реалізацію внутрішнього потенціалу в оволодінні професією вчителя початкових класів, виявлення особистісних ресурсів та спрямування їх на досягнення успіху в професійному спілкуванні з молодшими школярами.

Учені (Максименко С., Макаренко О., Майстренко І. та ін.) підкреслюють, що на успіх у навчанні впливають такі чинники: 1) мотиви (причини, що спонукають до навчання), 2) установка (психологічне налаштування, готовність до діяльності), 3) пізнавальні потреби й інтереси, 4) цілеспрямованість та інші вольові якості студента.

Безперечно, великий вплив на якість професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів здійснює мотивація. На думку А. Полякова, мотивація студентів є сукупністю їхніх стійких мотивів і спонукань, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного й гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної професійно особистісної стратегії й освітнього шляху впродовж життя, результатом чого є високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця [6, с. 7].

Важливою складовою навчально-виховного процесу у ВНЗ є перехід студента від навчальної діяльності до засвоєної ним професійно-педагогічної діяльності, що пов'язано з трансформацією навчальної мотивації у професійну. Цей процес, як зауважують В. Михайличенко, Л. Грень, В. Полянська, тісно пов'язаний із цілепокладанням студентів. Завдяки постановці цілей студент може краще організувати навчальну діяльність і спланувати свою роботу з оволодіння майбутньою професією, розкрити зміст спільної діяльності з викладачем та основні вимоги до виконання навчальних завдань [5, с. 80-81].

У психолого-педагогічній літературі по-різному трактується поняття "професійна мотивація". На думку А. Маркової, професійна мотивація – це те, заради чого людина діє, до чого вона готова, прагне, на що налаштована, заради чого розвиває свої професійні здібності [4, с. 97]. С. Єрохін, Ю. Нікітін, І. Нікітіна професійну мотивацію розглядають як сукупність чинників і процесів, які, відбиваючись у свідомості, спонукають особистість до вивчення та ефективної реалізації професійної діяльності. Це – внутрішній спонукаючий чинник професіоналізму фахівця, його продуктивної професійної діяльності [2, с. 21]. М. Барковская, А. Осин вважають, що професійна мотивація є внутрішнім рушійним чинником розвитку професіоналізму і особистості, оскільки тільки на основі її високого рівня формування можливий ефективний розвиток професійної освіченості та культури особистості [1, с. 129].

Специфічна особливість мотивації професійної діяльності студента – майбутнього вчителя пов'язана з самостійністю і усвідомленістю вибору професії, зокрема, і з усвідомленням цієї професійної мотивації. Основними показниками позитивної професійної мотивації майбутніх фахівців у галузі початкової освіти є наступні: виражений інтерес до професії вчителя початкових класів, переважання внутрішніх мотивів у структурі мотивів педагогічної діяльності, прагнення стати висококваліфікованим фахівцем в галузі початкової освіти, відповідально виконувати свої професійні обов'язки та функції, високий рівень

мотивації досягнення успіху, спрямованість на професійний саморозвиток і самовдосконалення.

Для з'ясування факторів, що визначають ставлення студентів до майбутньої професії вчителя початкових класів, у нашому дослідженні була використана методика "Вивчення факторів привабливості професії" В. Ядова (модифікація Н. Кузьміної, А. Реана). Результати дослідження показали, що у майбутніх фахівців доміантними факторами вибору професії вчителя початкових класів є потреба у спілкуванні з дітьми молодшого шкільного віку (6-11 років), стійкий інтерес до педагогічної роботи з ними, мотиви комунікативного характеру, творчий характер професії, можливість досягти в даній професії соціального визнання, суспільна цінність педагогічної спеціальності. Ми переконалися, що респонденти мають виражений інтерес до професії вчителя початкових класів, розуміють суспільну значущість даної професії, високо оцінюють престиж професії вчителя початкової школи. Негативними мотивами виступили низька заробітна плата педагога та можливість перевтоми.

Відомо, що основною метою навчання у ВНЗ є не те, щоб оволодіти навчально-пізнавальною діяльністю, а щоб засобами цієї діяльності опанувати професійну діяльність. Кожна з цих діяльностей характеризується низкою притаманних лише їй особливостей. Форми організації навчальної діяльності не є тотожними формам професійної діяльності. Це призводить до виникнення ряду протиріч між тим, що студент робить у стінах ВНЗ, та тим, що йому доведеться робити після його закінчення. Розв'язання сучасних проблем підготовки кваліфікованих фахівців в галузі початкової освіти обумовлює необхідність пошуку нових форм, нетрадиційних підходів до організації навчальної діяльності студентів, підвищення рівня їхньої активності в оволодінні майбутньою спеціальністю.

Г. Ковальчук підкреслює, що мотив професійної діяльності у студентів виникає у повному обсязі лише тоді, коли навчальний процес організується і провадиться на основі педагогіки співробітництва із застосуванням технології особистісно орієнтованого навчання, коли забезпечується суб'єктність студента у процесі навчання [3, с.40]. Задоволення навчальною діяльністю наростатиме залежно від ускладнення навчальних дисциплін, збільшення в них частки творчих компонентів, що дозволятимуть студентові виявляти ініціативу, реалізовувати набуті знання і уміння, прагнути розвитку свого потенціалу.

Підвищенню ефективності навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів сприяє розуміння важливості вивчення базових психолого-педагогічних дисциплін ("Дидактика початкової школи", "Методика виховної роботи", "Педагогічні технології в початковій школі" та ін.). Часто студенти не усвідомлюють значимість цих курсів для майбутньої професії, а тому для формування правильного уявлення про професію вчителя початкових класів потрібно аргументоване пояснення значення тих чи інших навчальних дисциплін. В. Якунін з цього приводу зауважує: "Ціннісне ставлення до навчальних предметів чинить безпосередній вплив на інтенсивність і якість навчальної роботи студентів, причому активність навчання залежить від усвідомлення студентами професійної значимості навчальних дисциплін, а якість і результати навчальної роботи – від цікавості до них" [7, с. 272].

На нашу думку, ефективними шляхами забезпечення стійкої професійної мотивації майбутніх фахівців у галузі початкової освіти є:

- 1) ознайомлення із обраним фахом, кваліфікаційними характеристиками вчителя початкових класів, вимогами до особистості вчителя початкової школи;
- 2) розкриття суспільної значущості майбутньої професійної діяльності і необхідності розвитку своїх професійних якостей, здібностей, можливостей;
- 3) ознайомлення з моделлю сучасного вчителя початкових класів;
- 4) включення майбутніх фахівців у професійно-педагогічну діяльність;
- 5) формування у студентів установки на власну активність і самопізнання як основу професійного самовизначення;
- 6) вироблення вмінь і навичок володіння сучасними технологіями і творчого застосування їх в майбутній професійній діяльності.

На формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи впливає й професійно-педагогічна спрямованість студента як якості особистості, що характеризується готовністю обрати професію учителя початкових класів, прагненням стати висококваліфікованим педагогом, відповідально виконувати свої професійні обов'язки та функції.

Досліджуючи особливості формування професійної мотивації майбутніх учителів початкової школи в умовах ВНЗ, ми дійшли таких висновків:

1. Формування професійної мотивації є необхідною складовою фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Під професійною мотивацією ми розуміємо сукупність мотивів, які спонукають особистість до реалізації професійної діяльності, є внутрішнім рушійним чинником його професійного становлення. Мотиваційна сфера професійної діяльності майбутнього фахівця здійснює значний вплив на його пізнавальний, інтелектуальний, емоційний, вольовий розвиток, спонукає майбутнього вчителя до досягнення вершин професійної зрілості.

2. Домінантними факторами вибору професії вчителя початкових класів є потреба у спілкуванні з дітьми молодшого шкільного віку, стійкий інтерес до педагогічної роботи з ними, мотиви комунікативного характеру, творчий характер професії, можливість досягти в даній професії соціального визнання, суспільна цінність педагогічної спеціальності. Успішність процесу формування професійної мотивації майбутніх учителів початкових класів залежить від урахування особливостей мотиваційної сфери студентів, потреби реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією, створення психолого-педагогічних умов для переведення зовнішньої мотивації у внутрішню, яка спонукає особистість до професійного розвитку, вдосконалення, творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барковская М.Г. Исследование мотивации педагогической деятельности / М. Г. Барковская, А. К. Осин // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – С. 129-132.
2. Єрохін С. А. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна // Науковий юридичний журнал. – № 1(1). Част. II. – Хмельницький: Вид-во Нац. академії Держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2011. – С. 20-27.
3. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті / Г. О. Ковальчук – К.: КНЕУ, 1999. – 128 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
5. Михайличенко В. Є. Динаміка мотиваційної структури студентів вищих технічних навчальних закладів і значення цілепокладання у цьому процесі / В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень, В. В. Полянська // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 2. – С. 76-82.
6. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / А. О. Поляков; Харків. нац. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 19 с.
7. Якунин В. А. Педагогическая психология: [учеб. пособ.] / В. А. Якунин. – СПб.: Изд-во "Палиус", 1998. – 639 с.

Онищенко И.В.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье обосновывается необходимость формирования профессиональной мотивации как важной составляющей профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы; определяются пути формирования профессиональной мотивации будущих учителей начальных классов; анализируются факторы, которые влияют на формирование профессиональной мотивации специалистов в области начального образования.

Ключевые слова: мотивация, профессиональная мотивация, мотивационная сфера, профессиональная подготовка, профессиональное становление, профессиональная деятельность.

Onishchenko I.V.

FORMING OF PROFESSIONAL MOTIVATION AS A PART OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

The present article deals with the necessity of forming professional motivation as an important part of primary school teachers' professional training; determination of the ways of forming professional motivation of primary school teachers; analysis of factors that influence the forming of experts' professional motivation in the field of primary education.

Key words: motivation, professional motivation, motivational scope, professional training, professional development, professional activity.

УДК 371.261:378.147

Пермінова Л.А.

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА УСПІШНІСТЮ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Статтю присвячено обґрунтуванню проблемам контролю у навчально-виховному процесі вищої школи, наведено теоретичний аналіз коректувального контролю у виші як необхідної складової визначення якості навченості студентів.

Ключові слова: контроль, коректувальний контроль, системний підхід до коректувального контролю.

У сучасних педагогічних дослідженнях вивчаються шляхи і засоби підвищення якості освіти в цілому і якості навчання зокрема. З позицій підвищення якості освіти вивчаються основні компоненти педагогічного процесу, аналізується їх потенціал, а також створюються нові технології навчання, одним з основних принципів проектування яких є відповідність критерію якості.

Таким чином, доцільне говорити про протиріччя, що склалися в теорії і практиці педагогічної науки. Наприклад, між необхідністю підвищувати якість навчання і недостатнім рівнем підвищення якості окремих компонентів педагогічного процесу в цілому і контролю, що коригує, зокрема; між потребою в спеціальній технології контролю і відсутністю такої технології в практиці навчання у виші. Педагогічний контроль є невід'ємним компонентом педагогічного процесу і кожної технології навчання і набуває особливу значущість.

Аналіз літератури з проблем контролю і дослідження практики його організації у виші дозволяє окреслити ряд недоліків в організації контролюючої діяльності з боку викладача, зокрема це стосується поточного і проміжного контролю, який практично не регламентується програмою.

У той же час, перевірка, облік й оцінювання знань потребує формулювання вимог до їх ефективної організації. Аналіз педагогічної літератури свідчить про певну узгодженість педагогів до цього. Дослідники визначають основні вимоги щодо здійснення контролю, наприклад, його індивідуальний характер, систематичність, об'єктивність, єдність всіх суб'єктів контролю під час перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок, гласність (наочність), диференційований підхід, а також всебічність перевірки. Окремі дослідники як вимогу визначають "тематичну спрямованість контролю" (М. Фіцула), "дотримання етичних норм" (В. Лозова, Г. Троцко), "різноманіття форм проведення контролю" (М. Сорокін, В. Лозова, Г. Троцко), "вимогливість педагога", "умотивованість оцінки" (М. Ярмаченко) тощо.

Характеризуючи форми і методи контролю, вчені-педагоги зупиняються на найбільш ефективних і важливих. Так, М. Фіцула вважає основними методами контролю заліки та